

**UNA APROXIMACIÓ A LA REALITAT DEL
TERCER SECTOR A LES ILLES BALEARS
DES DE LA MIRADA D'ALGUNS DELS
SEUS IMPULSORS**

Una aproximació a la realitat del tercer sector a les Illes Balears des de la mirada d'alguns dels seus impulsors

Belén Pascual Barrio

Victòria Quesada Serra

Lluís Vidaña Lladó

M. Antònia Gomila Grau

Resum

Aquest article dona veu a quatre personalitats molt destacades de l'àmbit del Tercer Sector d'Acció Social: Margalida Jordà (Naüm), Tomeu Suau (Jovent), Tomeu Català (Projecte Home) i Gabriel Pérez (Delegació d'Acció Social del Bisbat i Càritas). El relat de la seva experiència ens permet acostar-nos al naixement i la consolidació de la intervenció social a les Illes Balears al llarg de les darreres dècades. L'evolució del caràcter religiós i assistencial dels inicis i el procés vers un altre model de gestió, impulsat en gran part pel treball d'aquestes persones, però també pel desenvolupament d'un estat del benestar i, sobretot, d'una societat civil que pren consciència del seu paper, permet veure quins són els valors sobre els quals s'ha construït l'acció social. Compromís, motivació, empoderament, resistència, voluntariat, solidaritat... són valors que els protagonistes destaquen amb insistència i que els permeten, ja a les portes de la jubilació (algunes ja traspasades), mantenir una visió optimista i esperançadora de la societat del futur i de la seva capacitat de respondre de forma adequada a les necessitats socials.

Resumen

Este artículo da voz a cuatro personalidades muy destacadas en el ámbito del Tercer Sector de Acción Social: Margalida Jordà (Naüm), Tomeu Suau (Jovent), Tomeu Català (Projecte Home) y Gabriel Pérez (Delegació d'Acció Social del Bisbat y Càritas). El relato de su experiencia permite acercarnos al nacimiento y consolidación de la intervención social en las islas Baleares a lo largo de las últimas décadas. La evolución del carácter religioso y asistencial de los inicios y el proceso hacia otro modelo de gestión, impulsado en gran parte por el trabajo de estas personas pero también por el desarrollo del estado del bienestar y, sobre todo, de una sociedad civil que va tomando consciencia de su papel, permite ver cuáles son los valores sobre los que se ha construido la acción social. Compromiso, motivación, empoderamiento, resistencia, voluntariado, solidaridad... son valores que los protagonistas destacan con insistencia y que les permiten, ya en el umbral de la jubilación (en algunos casos ya traspasado), mantener una visión optimista y esperanzadora de la sociedad del futuro y de su capacidad de responder de forma adecuada a las necesidades sociales.

---

1. Introducció

El Tercer Sector d'Acció Social és l'àmbit format per entitats privades «sorgides de la iniciativa ciutadana o social, sota diferents modalitats, que responen a criteris de solidaritat i participació social, amb finalitats d'interès general i absència d'ànim de lucre, que impulsen el reconeixement i l'exercici dels drets civils, així com dels drets econòmics,

socials o culturals de les persones i grups que sofreixen condicions de vulnerabilitat o que es troben en risc d'exclusió social» (Llei 43/2015 del tercer sector d'acció social. Article 2).

Es diferencia dels sectors públic i mercantil per la pròpia naturalesa de les seves activitats, les quals estan guiades «pel voluntarisme i no pel principi del lucre econòmic en l'intercanvi de bens i serveis (com és el cas del mercat) ni pel principi de la coerció formal (com es dona al sector públic)» (Wuthnow, citat a Ariño, 2008).

A més, es caracteritza per l'heterogeneïtat de les entitats que en formen part: associacions, fundacions, agrupacions (federacions, confederacions, plataformes, xarxes), entitats singulars (com la Creu Roja Espanyola, Caritas Espanyola i l'ONCE), caixes d'estalvis, cooperatives i societats laborals, mutualitats de previsió social, organitzacions d'economia social (centres especials d'ocupació, empreses d'inserció, cooperatives socials) (Rodríguez Cabrero i Ruiz Olabuenga, citats a Ariño, 2008).

Les entitats del tercer sector d'acció social (Llei 43/2015 del tercer sector d'acció social. Article 2) no tenen ànim de lucre, són de caràcter altruista i tenen un model de funcionament que es basa en la participació democràtica, la transparència (en el desenvolupament del seu objecte social, en el funcionament, en la gestió de les activitats i la rendició de comptes), l'autonomia respecte de les administracions públiques (en la gestió i presa de decisions), la participació ciutadana en l'acció social (a través del voluntariat), l'observança del principi d'igualtat d'oportunitats i de tracte i no discriminació.

Les funcions socials del tercer sector són principalment tres: donar resposta a les necessitats socials que l'Administració pública no cobreix; dinamitzar la societat civil pels valors que defensa i transmet i per cobrir necessitats socials, i contribuir al teixit i l'economia productiva, a més de reclamar a l'Administració pública els serveis als que tenen dret els ciutadans.

Les entitats del tercer sector d'acció social es desenvoluparen a Espanya en les dècades dels anys vuitanta i noranta del segle XX, en un entorn també òptim de l'estat de benestar i amb el suport de l'Administració pública, que se'n va servir per a la prestació de serveis socials i l'atenció a les necessitats dels col·lectius més vulnerables. En els seus orígens, juntament amb aquesta dependència de les fonts públiques de finançament, les entitats van ser influïdes per una forta empremta religiosa i assistencial.

Les circumstàncies econòmiques i polítiques de l'època, marcades per un replegament de l'Estat com a proveïdor directe de serveis i la privatització d'aquests serveis, van contribuir a l'expansió i consolidació del tercer sector dins l'àmbit social, tot configurant un sistema mixt de benestar en el qual el mercat i les entitats no lucratives van ampliant tant la seva presència com el seu pes en la provisió de serveis.

No hem d'oblidar que les polítiques d'inserció sociolaboral i la inversió de fons europeus van impulsar la implicació del tercer sector en les polítiques d'inclusió sociolaboral: a partir d'aquells anys fins ara aquestes entitats han madurat, han ampliat la seva capacitat de gestió i han consolidat el seu paper com a prestadores de serveis en col·laboració amb les administracions públiques. També hem de tenir en compte que, paral·lelament a la incursió del tercer sector, les empreses mercantils han cobrat impuls en la prestació de serveis socials. De fet, les crisis de finançament actuals i el model de relació predominant que s'ha donat entre l'Administració pública i el tercer sector fan que aquest darrer hagi d'assumir molts més riscos que amb altres models i això implica una pèrdua d'autonomia per posar en marxa línies d'actuació específiques que afecten la seva capacitat de competència en el mercat (García, Gomila i Muñoz, 2011).

2. Objectiu

L'objectiu del capítol és conèixer les opinions i percepcions de quatre representants d'entitats de rellevància a les Illes Balears envers la xarxa d'intervenció social. Concretament, pretén explorar en la mirada de quatre persones de rellevància del tercer sector a les Balears i que van impulsar, des d'àmbits diversos, la seva formació. La seva experiència ens permet reconstruir els orígens de les entitats a les quals representen i, ahora, analitzar com han viscut l'evolució de la xarxa d'intervenció social.

3. Metodologia

Per donar resposta als objectius del capítol seguim una metodologia no experimental, concretament utilitzem l'entrevista grupal com a instrument de recollida d'informació. El relat semiestructurat a aquestes quatre persones rellevants en l'àmbit del tercer sector permet traçar un recorregut diacrònic del que han representat tant elles com les seves entitats dins l'àmbit social a les Illes Balears.

L'entrevista grupal de caire semiestructurat comptava amb quatre temàtiques i una sèrie de preguntes guia (taula 1).

Els participants anaven contestant de forma espontània, i les persones entrevistadores tenien la flexibilitat d'anar incloent diferents aspectes en funció de les respostes i interaccions dels participants.

L'entrevista es va dur a terme a la seu de Projecte Home de Palma el 23 d'abril de 2018 i tingué una durada aproximada de 2 hores.

Taula 1 | *Guió dels temes tractats a les entrevistes*

1. Els orígens, el bagatge que aportà la seva generació
– Records dels orígens de l'entitat de referència
– El bagatge que aportaven a la iniciativa
2. Aportacions de l'entitat
– El que ha aportat cada una de les entitats representades a la societat balear
– El paper de les entitats en la construcció de la xarxa d'intervenció social
– El paper actual de les entitats
3. El present de la xarxa d'intervenció social (debilitats i forteses)
– Valoració de la xarxa d'intervenció social
– Fortaleses i debilitats
4. El futur de la xarxa d'intervenció social (amenaces i oportunitats)
– Perspectives de futur

Font: Elaboració pròpia

3.1. Participants

Els participants a l'entrevista grupal foren quatre religiosos, tres homes i una dona de gran rellevància en la construcció del teixit del tercer sector a les Illes Balears. Concretament, es tractava de:

- Gabriel Pérez Alzina, delegat d'Acció Social i Càritas durant els anys 1984 i 1999.
- Tomeu Català, president de les tres fundacions que donen suport a Projecte Home Balears.
- Margalida Jordà, directora del centre Naüm, representant de les Germanes de la Caritat.
- Tomeu Suau Serra, fundador i impulsor de les entitats socials i educatives Jovent.

4. Resultats

4.1. Els orígens

El bisbe Teodor Úbeda sembla haver estat una figura cabdal en l'impuls al tercer sector durant els anys vuitanta a Palma. Tres dels entrevistats coincideixen a assenyalar l'interès i la visió del bisbe per al desenvolupament d'actuacions que incidissin en les problemàtiques socials que afectaven les Illes Balears.

És, de fet, en aquella dècada quan neixen Projecte Home i Jovent, es dona una gran empena i es reorganitza el funcionament de Càritas. Coincideix en un moment d'apertura,

«després de la mort de Franco es produeix una obertura total per tot» (Tomeu Suau), en la qual el consum de drogues, especialment el consum d'heroïna, va assolir una gran incidència entre la població i es convertí en un dels principals problemes sanitaris i socials de l'època. Precisament va ser en aquella època quan, en paraules de Gabriel Pérez, l'Administració pública comença a prestar d'atenció a les necessitats socials.

Vam viure amb alegria que l'Administració pública assumís un deure que era seu: atendre les necessitats socials. Així com s'atenia a la sanitat i a l'ensenyament, que també s'atengués l'àmbit social. La diferència bàsica és que nosaltres creïem en una intervenció mixta, no només en la intervenció estatal. (Gabriel Pérez)

L'any 1984, Gabriel Pérez fou nomenat delegat d'Acció Social i Càritas amb la funció de coordinar i aglomerar les intervencions socials que es duïen a terme per part de l'Església.

Llavors don Teodor em crida i em diu [...] hi ha moltes forces d'Església que van descoordinades, cadascú va a la seva, és important coordinar-les i anar fent un treball conjunt i potenciar-les. Per tant, aquesta és la feina. [...] En aquell moment hi va haver, perquè el bisbe ho afavoria, una obertura i un desig [...] Ell intenta, crec jo, des d'una visió empresarial, organitzar això d'una altra manera i fer una feina coordinada. (Gabriel Pérez)

Des de la posició que ocupava l'Església en l'àmbit social, Càritas sorgeix com a «nau insígnia», en referència al fet que és l'organització «que es veu».

Tomeu Suau fou destinat pel mateix bisbe a la parròquia del barri de la Indioteria l'any 1979 i es trobà un barri amb un alt nivell de consum de drogues i delinqüència. Amb una filosofia d'Església de base, Església de carrer —que conegué de primera mà a Madrid— decideix actuar a la Indioteria entrant en contacte amb diferents agents presents al barri com l'associació de veïnats, escola, etc. I amb el lema «No som un barri, som un poble» (Tomeu Suau) pretén afavorir la convivència.

Un barri és gent juxtaposada una al costat de l'altra on no se saluden ni res, i en un poble, tothom es coneix, tothom se saluda, tothom sap qui ets. [...] Un nin que viu al tercer pis, si no el coneix ningú, pot rompre el vidre de l'entrada i ningú li dirà res. Si un nin que viu al tercer pis, tothom el coneix, no romprà el vidre de baix. I aquesta va ser la gran força. Fem un poble i del poble sorgiran organitzacions [...]. (Tomeu Suau)

En aquest context sorgí Jovent, com a una entitat de barri amb l'objectiu d'afavorir la cohesió social i amb una clara vocació de treballar *pel* barri *amb* el barri.

També la problemàtica existent envers el consum de drogues fou el que motivà la creació de Projecte Home per part del bisbe Teodor Úbeda i del conseller de Salut d'aleshores, Gabriel Oliver. Aquesta iniciativa es va assignar, el 1985, a Tomeu Català i finalment va obrir les seves portes a l'any 1987.

Durant temps, pensa que el 1985 vàreu firmar el primer conveni, nosaltres obríem el 1987, per tant, dos anys de preparació, de veure, què decidíem fer. En el món de la drogodependència hi ha distintes línies, però decidim en un moment donat una línia molt concreta que era aquesta línia de Projecte, i vam veure clar que també hi havia d'haver temps de preparació i de formació. A dins el Projecte sempre hem intentat que els mons privat i públic poguessin estar plegats, però sabent que havia de marcar el ritme el Projecte i no les administracions públiques. (Tomeu Català)

Semblant a l'itinerari de Tomeu Suau, també Margalida Jordà, per la seva àmplia experiència de treball amb joves, amb alfabetització d'adults i organització d'escoles d'educació primària al Burundi, fou enviada a treballar a Son Roca amb els joves. Amb l'assessorament de Jovent, es va dissenyar un programa d'intervenció social per atendre les necessitats socials del barri de Son Roca, un barri obrer amb moltes necessitats de tipus social i econòmiques. El projecte s'inicia l'any 1998 amb el nom de Naüm.

4.2. Filosofia i metodologia

Els quatre entrevistats parteixen de concepcions semblants sobre com encarar la intervenció social.

Passem de la mera beneficència, de crear consciència, que el fet que un hotelier donés les sobres del menjador ja havia complert amb la justícia, a dir 'no', és que hi ha elements de justícia que no es tapen amb un plat de menjar, és a dir, jo, a un hotelier, no li deman que me doni les sobres de la cuina. Li deman que es plantegi si ha de tenir 15 dies més l'hotel obert o ha de tenir un mes més l'hotel obert per tal que [els treballadors] puguin tenir un contracte discontinu i no es carregui els treballadors perquè tanca quatre mesos i no el tanqui sis. (Gabriel Pérez)

Parteixen, en paraules de Margalida Jordà del fet que «la responsabilitat és de l'Administració pública, nosaltres [les entitats] en som col·laboradores».

Consideren la importància d'escoltar i de poder interpretar la realitat atenent a tothom i parlen de la importància del contacte amb la gent, de conèixer els barris de primera mà, de sortir al carrer, així com també de ser-hi presents.

Record que quan vaig arribar [a Càritas], les assistentes deien «ara comencen els ordinadors, necessitariem un ordinador a cada taula», jo vaig dir «no, el primer que necessitem són unes esportives per començar a trepitjar el carrer, llavors ja veurem si necessitem un ordinador». (Gabriel Pérez)

Quan vaig venir aquí sí que vaig tenir un camí. I el camí era estar amb la gent. [...] Estar amb els joves. Ca meva sempre estava obert, un dia venien els joves bons, un altre dia venien els drogoaddictes, un altre dia venien els que robaven, un altre dia em cremaven els mobles, un altre dia em cremaven la moto. La història normal de cadascú, vull dir que jo no vaig cercar un mètode pedagògic ni res de res. Vaig estar amb la gent, vaig entrar a l'associació, als col·legis, a les reunions, a tot el que era el barri. Això en quatre o cinc anys va influir molt dins el barri. (Tomeu Suau)

Tots ells parteixen d'una actitud d'apertura a la realitat social, i de les paraules de Tomeu Suau s'aprecia la força i el valor pedagògic i social que pot tenir el simple i a la vegada complex «estar», «estar a disposició dels altres».

El testimoni dels quatre mostra un model centrat en la persona amb la creença que són els ciutadans mateixos els que han de transformar la seva comunitat. En aquest sentit, com indica Margalida Jordà, un punt de la metodologia que se segueix a Naüm, igual que a Jovent, és propiciar eines formatives i pedagògiques que facin que la mateixa comunitat sigui protagonista del seu canvi.

[...] nosaltres, amb les seves mancances no els suplirem, el que volem és que ells mateixos cerquin les solucions per tal que aquestes mancances les puguin substituir per una altra cosa. Una cosa que hem dit moltes vegades i que és un poc utòpica: que siguin feliços, amb el bon sentit de la paraula, que és el que cerquem els éssers humans des de sempre. (Margalida Jordà)

Una altra forma de treballar que promouen les diferents entitats i que han anat implementant al llarg d'aquests anys és el treball en xarxa, la col·laboració entre entitats i la importància de la col·laboració de la societat civil i els voluntaris.

Els entrevistats coincideixen que les entitats que lideren tenen les portes obertes a tothom. Destaquen també la joventut com a col·lectiu clau, especialment a Jovent i Naüm, on la formació i l'educació tenen un paper fonamental.

Així mateix, recalquen la importància de l'equip de professionals que treballen a les entitats i també la formació i actualització professional, tots ells han estat essencials perquè les entitats s'hagin pogut desenvolupar i créixer.

4.3. Aportacions i impacte

No hi ha dubte que el paper dels nostres protagonistes i la seva actuació en les entitats envers la construcció del tercer sector a les Illes Balears han tingut un impacte important en la societat. Quan se'ls demana sobre aquest punt (quines són les aportacions que ells pensen que han fet) s'esbossen les estratègies que ells consideren que ha de tenir un tercer sector sòlid: un lideratge fort i compromès amb la presència d'unes persones carismàtiques:

És a dir, tota l'embranchida des de Delegació, hi ha unes persones que són carismàtiques: els dos Tomeus, na Margalida que, a poc a poc, desborden l'estructura, la desemmotllen. [...] que han posat els seus valors al servei dels altres, [...] I sempre ha estat una cosa de dialèctica. (Gabriel Pérez)

I molta motivació:

Jo crec que una cosa que aporten tots tres, i que no han dit, i que és un valor essencial és la *motivació*. Crec que és des d'on és fa això i perquè es fa això. [...] Perquè això qüestiona programes, qüestiona horaris, qüestiona dies lliures [...] hi poses la vida. (Gabriel Pérez)

Les aportacions de les entitats (Càritas, Jovent, Naüm, Projecte Home) han estat i són moltes i variades, en funció de l'entitat, però han compartit objectius semblants. Destaquen les següents:

- conscienciació i sensibilització envers el consum de drogues;
- aportar esperança;
- capacitar la societat civil,
- formació de joves perquè pugin pensar, decidir i triar el seu camí;
- creure en els joves i amb les seves idees;
- a través de la seva tasca innovadora en els seus orígens, han empès les institucions públiques perquè reaccionin;
- han potenciat la consolidació de professionals com a treballadors socials, educadors socials, pedagogs i persones molt motivades i entregades;
- han estat importants per incubar altres entitats. Hi ha hagut diverses entitats i institucions de serveis a la comunitat que han anat sorgint a partir d'aquestes entitats, i
- han aportat recursos humans, econòmics i immobles. Amb el suport de les congregacions religioses femenines i de Càritas.

4.4. El paper de l'Església i l'emergència de la societat civil en l'acció social

Els entrevistats posen l'accent sobre el valor de servei de l'Església catòlica i el moment en el qual aquest valor es va convertir en el seu eix principal, el Concili Vaticà II: el compromís amb els col·lectius de persones més vulnerables. D'acord amb aquesta vocació de servei, les trajectòries dels entrevistats personifiquen una forma d'entendre l'acció pastoral que implica la defensa dels valors i dels drets socials, també hi ocupa un lloc destacable el valor de la dignitat de les persones i l'atenció de les seves necessitats socials.

La nostra feina és que tothom en democràcia, tothom, tenim uns drets i uns deures. I amb aquest drets, volem fer i fem una humanitat més igualitària d'homes i dones, i exigim que aquests drets, tots i totes nosaltres també les puguem adquirir. Perquè me sembla que l'evangeli és això el que ens diu. Però me sembla que tots no el llegim de la mateixa manera o no l'entendem de la mateixa manera. I aquí és el problema. (Margalida Jordà)

Els entrevistats comparen la societat actual amb la dels anys setanta i fan un paral·lelisme entre allò que han viscut a les seves vides i les transformacions socials que han anat ocorrent mentrestant. Del compromís social i la posició crítica del jovent d'aquells anys, durant i després de la dictadura, es passa progressivament a un estat de desmobilització social que arriba fins als nostres dies. Juntament amb aquesta desmobilització, es refereixen a un retrocés del paper de l'Església dins l'àmbit social i un replegament pel que fa a l'atenció a les necessitats socials. En referència a aquest canvi declaren el següent: «tornem a plantejaments que pensàvem que estaven superats». Amb aquesta afirmació es refereixen a un canvi de la posició de l'Església pel que fa al compromís amb els projectes d'atenció social.

Així com nosaltres vam sortir fruit del Concili i de tot un moviment social i de tota una altra Església. Ara, han tornat enrere [...]. No puc admetre que l'Església no hagi seguit avançant amb allò que va fer l'Església, amb el que va fer el Concili. Que va ser fruit del que nosaltres hem viscut i del que va viure don Teodoro i el que van fer i tot. I jo crec que això és el més greu i llavors podem anar als detalls, si voleu, però si no recuperem el pensament de dir. (Tomeu Suau)

Per a jo, vist des dels set o vuit anys de jubilació que ja duc, hi ha unes pèrdues de contacte amb aquesta realitat social que empobreix moltíssim l'Església. Però, la societat segueix el seu ritme, ho farà sense l'Església. Ara jo, com que estimo l'Església, ho visc com una pèrdua i em sap greu que haguem perdut aquesta connexió. (Gabriel Pérez)

Aquest «tornar enrere» es percep des de dos vessants. Per una part, com una pèrdua en el sentit d'un abandonament voluntari del lideratge de l'acció social tan representativa de l'Església. De fet, els entrevistats ofereixen una perspectiva crítica de l'Església recent

i consideren que s'ha tornat enrere en el que històricament havia aportat l'Església a les Illes Balears, especialment des de l'època del Concili i les propostes que va impulsar el bisbe Teodor Úbeda als anys vuitanta i noranta.

Hem tornat enrere. És a dir, el pensament actual no és el social [...]. No puc admetre que l'Església no hagi seguit avançant amb allò que va fer l'Església, amb el que va fer el Concili [i del moviment social que en sorgí]. Que va ser fruit del que nosaltres hem viscut i del que va viure don Teodor. (Tomeu Suau)

Per una altra part, aquesta «retirada» es percep com una oportunitat d'empoderament de la societat civil, a partir del sorgiment de nombroses entitats del tercer sector no vinculades a l'Església, que prenen el relleu en alguns àmbits de la intervenció social.

Jo, a Son Roca estic tristíssima [...]. Tota la vida... començarem, com vos he contat, el treball en xarxa amb la parròquia dins aquesta xarxa. En aquests moments la parròquia ja no està ni dins la coordinadora (xarxa de les entitats a la barriada) [perquè no ha volgut] i a mi, el rector ni tan sols me demana com va Naüm ni ha vingut mai a veure-ho. (Margalida Jordà)

Curiosament la societat civil va creant suplències a allò a què l'Església ha renunciat, per jo amb dolor. (Gabriel Pérez)

Jo estic d'acord que la societat vagi prenent consciència que aquesta feina li toca a ella [...] ha de resoldre els problemes, no hem de ser només nosaltres, les entitats caritatives i l'Església. (Margalida Jordà)

Aquest canvi del rol de l'Església que assenyalen els nostres protagonistes coincideix, per una banda, amb un increment de les necessitats i les desigualtats socials i, per l'altra, amb el procés de professionalització dels serveis socials. Aquest procés s'ha acompanyat de la consolidació d'un model de gestió de la qualitat dels serveis que, per part dels entrevistats, és valorat també de forma crítica ja que representa una pèrdua de valors com el voluntariat o la humanitat. D'acord amb els seus testimonis, el procés de professionalització dels serveis públics ha impactat sovint sobre les vocacions i les motivacions d'aquells que es dediquen a l'atenció social.

A vegades vist des de nosaltres [silenci] és molt distint fer una residència de vells o un centre de dones només perquè cerques feina o perquè estàs motivat i te vols dedicar a això. Tornem a les motivacions, el que és molt important. O que estudiis treball social només perquè és una assignatura que s'estudia a Mallorca i no has de sortir a fora, com era mestres [fa] un temps. Eh? És a dir, els mestres que s'han fet mestres perquè es volien treure un títol és molt distint a aquells que, eh? (Gabriel Pérez)

Ara ningú començarà una feina per als nins a no ser que hi hagi monitors pagats, amb el director pagat, i que es dediquin a tenir nins, però educació cap ni una, vull dir... és que estic indignat amb això... Però jo ara he anat al director general i li he fet una protesta, com és possible que nosaltres no hi puguem anar a la Tramuntana? Pues no, no hi podem anar, no hi podem anar a acampar... (Tomeu Suau)

Per una altra part, són també crítics amb el fet que aquest model de gestió de la qualitat contempla una sèrie d'exigències tècniques que també determinen les estructures de les entitats i el tipus de gestió dels projectes. Les condicions legals que envolten el model de gestió de les entitats socials sovint limiten la motivació, les relacions interpersonals i el clima de treball. La «funcionarització» dels professionals i la pèrdua del sentit vocacional i de voluntariat són percebuts de forma no sempre positiva per donar resposta a les demandes socials.

És que fins i tot ara per a les persones pobres les institucions s'ha fet tot funcionari, és a dir, tot s'ha de fer ara tot, amb això, aquesta gratuïtat de dir «jo ara faig feina per als nins i faig feina per als nins i ja està i 'se acabó'». (Tomeu Suau)

A mi el que me sap greu és que s'ha perdut l'aspecte de voluntari [pausa]. No és el mateix que hi hagi deu persones voluntàries que hi dediquin tot el temps, encara que estiguin pagades, però són voluntàries, que tenir un funcionari, que dugui el centre de dones. És totalment distint, a mi el que me sap greu ara, en aquests moments, és que tota la part del voluntariat, tota la part d'il·lusió, tota la part d'esperança, tota la part d'entregar la vida per als altres i tal, això es va perdent. Això, això és el més terrible que està passant ara en aquests moments. (Tomeu Suau)

Tot i aquesta tendència, els entrevistats destaquen, com a contrapartida, el valor de la resistència, la motivació i el compromís dels professionals i responsables de les entitats socials, el valor de «la feina ben feta», els valors pels quals les entitats van ser creades i que els joves fan seus i defensen als espais de presa de decisions, tot i les dificultats del context actual. Des d'aquest punt de vista, es considera primordial el paper de supervisió i d'assessorament que pot exercir l'Església si participa a la xarxa d'entitats socioeducatives.

Això segueix sent real, per tant, totes les feines que són de relació interpersonal, no són feines mecàniques, la motivació hi pinta molt, molt. (Gabriel Pérez)

Un altre valor, per a mi també molt important, és la resistència. [...] Aquí on estam, resistint, crec que aquesta actitud és molt important. I el fet de que nosaltres també puguem contagiar a tota la gent que fa feina amb nosaltres, aquests valors amb els quals varen ser creades les nostres entitats i que són els que teòricament volem que siguin i que són els que la democràcia ha de fer prevaler i seguir, amb totes les limitacions que hi van adherides... (Margalida Jordà)

4.5. Valors cristians / valors socials

Acompanyant aquesta professionalització i, en certa manera, secularització de la intervenció social per part de l'Administració pública, a la qual es reconeix la seva responsabilitat, els entrevistats posen en valor els principis sobre els quals s'ha fonamentat la seva tasca i la motivació que els mou a continuar treballant per millorar la societat. La seva funció no és concebuda ni des de la seva posició dins l'Església ni dins la seva posició dins el tercer sector, sinó pel seu compromís amb la societat.

Jo vull que l'administració «x» agafi aquesta responsabilitat. Quin és per a mi el nostre paper? Jo, com a cristiana, he d'estar aquí per dir alerta amb això, alerta amb això altre, piquem més per aquí, piquem més per aquí deçà, no gastem doblers, energies amb això, els hem de gastar amb això altre, m'explic? I aposta dic que, per a mi, la responsabilitat és de l'Administració. A més, si vivim en democràcia, com a societat civil, nosaltres som en col·laboradors. [...] Jo, com a cristiana, he d'estar aquí empenyent i exigint que tots en igualtat tinguem els mateixos drets i deures... Els drets que tants de la nostra gent no pot gaudir... Per tant, quina és la nostra feina? Exigir aquests drets, que una petita part de la humanitat ja té, perquè arribin a tots/es els qui no en tenen. (Margalida Jordà)

Una altra de les grans fortaleses de les entitats del tercer sector que destaquen els entrevistats és el potencial que representa la gent anònima («gent oculta»): persones que han participat en projectes socials, els mateixos usuaris, fins i tot d'aquells amb més dificultats i que, en forma de llavor, són un potencial transformador de la societat. Tot aquest capital social es conforma amb totes les capacitats d'aquells que, en les situacions més adverses, són capaços de superar les seves circumstàncies, ajudar els altres i establir lligams de solidaritat.

I pens també que hi ha una gent oculta, és a dir, la gent que ha passat per Projecte, la gent que ha passat per Naüm, la gent que ha passat per Jovent, aquí hi ha uns valors sembrats jo crec que floriran qualche dia, poca cosa, emperò crec que hi serà. Crec que, els que som creients, sabem que dins la línia de tota la Bíblia hi ha gent que no pintava una granereta... i a través d'aquests arribà Jesús i arribà la salvació... el que en llenguatge religiós es diuen els pobres de Jahvè, és a dir, la línia de salvació no ve per la línia de poder, ve per la línia dels pobres, per la línia dels insignificants. Jo pens que estam en un moment de la línia dels insignificants... però jo esper que hi haurà una llavor que pot florir qualche dia i crec que una fortalesa que seguim tenint és l'estructura... i no som massa d'estructura, però pens que feim peu amb això. (Gabriel Pérez)

I una altra cosa, la solidaritat que jo he vista a dins les mateixes famílies, a dins les mateixes barriades, amb gent que no servia per res... vull dir que feia x i com en sortia des

d'allà mateix, des del seus veïnats.... I això és el que m'ha fet pensar... què faig jo?... Perquè aquests sense tenir res, ni tenir les meves motivacions, ni tenir x, com s'ajuden, uns amb els altres, d'aquesta manera...! Això és la solidaritat... Saben llegir el cor de les persones i saben llegir els valors, allò del *Principito*... que el principal es veu amb els ulls del cor, així les feines no són, només, feines professionals, o de funcionariat, amb tot el meu respecte, per uns i altres... (Margalida Jordà)

Tot i el retrocés de l'Església com a institució clau en l'acció social, aquests valors es recolzen, segons la visió dels protagonistes, en l'espiritualitat que aporta la presència de la religió en l'atenció social. Sense que sigui monopoli de l'Església catòlica, aquesta espiritualitat és, segons na Margalida Jordà, el que mou i impulsa els valors que animen a continuar amb una tasca difícil com és el treball amb els més desfavorits.

En aquest sentit, Tomeu, Gabriel i Margalida tenen una visió optimista del futur de la societat, en el sentit que són els valors (justícia, solidaritat, compromís...) els que han de guiar l'acció social.

És la societat mateixa, si vivim un moment de la humanitat on aquesta humanitat és més humana [...] que el que era abans, ha de donar respostes perquè tots els éssers humans tenen el dret de poder viure dignament i créixer i desenvolupar-se dignament, [...] per tant crec que hem d'estar contents, encara que no tingui cap vessant religiós, però sí té els valors que nosaltres defensem i això és molt important. Jo crec que les fortaleses que nosaltres aportem són els valors de justícia, és a dir, són els valors evangèlics, i els valors que nosaltres estam defensant dins totes les nostres entitats. (Margalida Jordà)

Aquí ve el que dèiem, cada religió intenta omplir aquest buit sense Déu. Cristianisme, budisme... I tota religió que no implica un compromís seriós amb els més dèbils té més èxit. loga... No ho crític, m'enteneu? És clar, tot allò que suposi que jo he de comprometre la meva vida, i he de comprometre la meva existència a causa d'una cosa que jo crec, això és el que no existeix, això és el difícil d'aconseguir avui en dia, has d'obrir moltes perspectives... (Tomeu Suau)

L'ideal de la transformació apareix en els seus discursos en forma de termes com «esperança», «somni», que representen la il·lusió per continuar canviant el món i la voluntat de no deixar de cercar respostes.

Però no vull saber res, jo m'he limitat a tornar a recuperar l'esperança, la il·lusió, les ganes d'«hem de canviar el món», «hem de canviar tal» «això no pot ser, és una injustícia, anem a treballar, anem a fer» i això ara és com si tornés a començar. (Tomeu Suau)

Ara duc una temporada que torn a llegir coses que jo havia llegit quan era jove, és a dir, per exemple, el discurs de Luther King l'he tornat a llegir deu vegades durant aquests darrers dies, «vaig tenir un somni», i a mi només llegir això ja m'emociona, és que m'emociona, saps? Llavors, podem dir el que vulguem, però hi ha hagut aquells moments. L'altre dia vaig veure la pel·lícula Sud-àfrica, de Mandela. [...] Aquests moments de la història que van marcar tota una època, una revolució, tot un canvi, tornam a necessitar tot això. (Tomeu Suau)

En contrapartida, la força dels valors sobre els quals es fonamenta la societat i el context actuals (el consumisme, la comoditat, la hiperconnexió de les xarxes socials, la precarització del mercat laboral...) és vist com una dificultat que afecta la manca de motivació de molts de joves a participar en la societat civil, a lluitar pels seus drets.

No anam bé. Vos diré tres coses: hi ha l'afany de poder que s'ha ficat al cor de les persones (millor cotxe, millor mòbil), això ha entrat. L'afany de consum, la necessitat que es crea de consumir i que han llevat Déu d'enmig. Digau-li Déu o la part espiritual de les persones. Cadascú s'ha fet el seu déu. És a dir, jo puc matar ara, si no m'agafen, puc matar, no tinc Déu. Val, jo dic als joves, no tinguem déu, però a on anem? Què li passa a la religió? Que cada religió intenta omplir aquest buit dels sense déu. (Tomeu Suau)

Aquesta limitació és valorada com una oportunitat des de la perspectiva de les possibilitats que els joves també s'entusiasmin si «ens adaptam a la seva realitat» (Margalida Jordà). Es parla del repte que suposa la motivació dels joves, que han nascut i crescut en una societat com la nostra, envers la feina altruista i amb els altres. Es considera fonamental promoure els valors del compromís i la llibertat entre el jovent. El fet de creure en un mateix, donar sentit a la pròpia existència, saber el perquè de les decisions que es prenen, aprendre a viure en llibertat i a comprometre's.

L'estructura i les «llavors sembrades» són considerades com els principals actius que assegurin la continuïtat de la tasca iniciada: els joves de les entitats que prenen el relleu, el planter dels joves de Jovent, Naüm, Projecte Home, Càritas. Aquest relleu generacional es dona amb una actitud oberta a la participació activa: aprenentatge, nous projectes, participació política: el compromís en actiu.

Crec que hi ha una estructura de continuïtat, que és un actiu que no hi ha cap entitat que la tingui que és l'estructura parroquial, l'estructura de diòcesi. Pots tenir moments baixos, pots tenir moments de decadència, emperò és un lloc on fas peu i des d'allà pots dir una paraula, si no tinguessis això, on dius la paraula, on te'n vas? Te'n vas enmig de la plaça d'Espanya com aquests predicadors que peguen crits? (Gabriel Pérez)

Una actitud que proporciona esperança:

Jo voldria afegir una altra fortalesa, vist des del Projecte (PH), és clar. Al Projecte tenim persones aparentment molt destrossades, molt fotudes, molt despersonalitzades. I jo m'he trobat amb cada una d'elles amb capacitat d'humanitat, capacitat de recuperació, capacitat de... Jo estic convençut que a dins la nostra societat, que s'està pegant un pal molt fort amb tot el que he dit abans, no se podrà destruir aquesta capacitat i més prest o més tard sortirà... Sortirà perquè tots nosaltres ho veim sortir cada dia. Per tant, jo crec que això és una fortalesa. (Tomeu Català)

Aquesta capacitat de resistència és vista amb optimisme i com la garantia de la continuïtat dels projectes que representen, i que significa per a ells una de les principals fortaleses. Cada un dels entrevistats explica de quina forma les seves entitats han enfocat el relleu generacional i el trànsit als equips de direcció. Cada entitat té les seves particularitats i tenen estatus de fundació, associació o cooperativa. Tot i així, han trobat la forma d'assegurar la continuïtat de les entitats i dels projectes per tal que es mantinguin els equips, el model de gestió i l'activitat duta a terme fins ara.

Tots ells coincideixen en el fet que, estant jubilats o a punt de jubilar-se, continuen sent actius socialment, alguns d'ells en plataformes de participació política, altres col·laborant encara en les entitats que representen, etc. Per altra banda, els projectes encara no definits expressen una voluntat d'aprendre i d'iniciar noves experiències formatives o de vida.

Fa quaranta anys que som al barri i pens que me n'hauria d'anar, pens que hauria de fer una altra manera, fer una altra cosa, o simplement retirar-me, i ja està, però no ho sé. A mi m'és igual el que sigui. [...] El que sí tinc clar és que tot el bagatge que duem, és clar, jo no puc aturar, però tampoc no puc seguir. Hi ha tantes coses en marxa que a mi me superen, val, i ho he posat en marxa jo... Per ser allà i no fer res, no hi seré. (Tomeu Suau)

En aquest moment estic en plataformes de pensament polític, Fundació Darder-Mascaró, dins la publicació *L'altra mirada*. [...] També visc amb l'associació de veïns... Te sents amb edat i perspectiva suficient per dir el que penses. Aquest és el meu moment, moment de col·laboració. Però la paraula definitiva no la tinc jo, la tenen uns altres. I si no aquí hi som. (Gabriel Pérez)

I per tant, anar sembrant que val la pena creure en la persona, perquè ho veig cada dia, que per ventura això només és una cosa petita, sí, però s'ha de valorar això petit. (Tomeu Català)

Tota aquesta part més burocràtica, de gerència... tot això ho vaig deixant, però tot el que respecta a valors, respecte a com fem les coses, amb això me tendran sempre, crec jo, que me necessitin. (Margalida Jordà)

Aquesta idea de «relleu generacional» ve associat a una certa por per la incertesa que suposa el canvi, però entenen que és un procés que viuen ara mateix i comparteixen la seguretat que són els joves els que es faran càrrec de les institucions, amb la certesa que ells han de quedar en un segon pla i que són els joves els que han de seguir cap endavant.

Jo tenc setanta-sis anys i hem fet una feina molt seriosa, molt pensada i discutida, del relleu, del qual ja fa un any, del qual estic molt content. Perquè tenc molt clar que l'important és la gent que és aquí a baix, l'important no és en Tomeu. De fet, això s'està fent. A nivell personal he d'aprendre a estar en un altre lloc. Crec que ho estic fent. Això a nivell de Projecte [en referència al Projecte Home]. (Tomeu Català)

A nosaltres ens toca estar en una segona línia i els joves són els que estan en primera línia i lluiten. Estam en un moment que hem de respectar una nova manera de veure les coses que possiblement no coincideix amb la nostra. (Gabriel Pérez)

A Jovent quan me'n vagi tot funcionarà igual, funciona a través de cooperatives que ja marxen. Per exemple, a la cooperativa no em necessiten per res i a la granja tampoc. (Tomeu Suau)

5. Conclusions i discussió

Va ser durant els anys vuitanta i noranta quan es va desenvolupar el tercer sector d'acció social a Espanya, coincidint amb un entorn òptim de l'Estat de benestar i amb el suport de l'Administració pública, que s'hi va recolzar durant el procés de constitució dels serveis socials i d'atenció a les necessitats dels col·lectius més vulnerables.

En els seus inicis, el tercer sector va ser influït per una forta empremta religiosa i assistencial. En aquells moments va ser determinant el lideratge de persones que des dels entorns parroquials i les associacions religioses havien lluitat durant anys per millorar les condicions de vida de les persones amb més dificultats. Es tractava de persones que havien viscut la renovació del Concili Vaticà II i que havien promogut la creació de projectes d'atenció social i educativa en contextos comunitaris.

D'acord amb el testimoni de quatre representants d'entitats del tercer sector de Mallorca, el compromís social que hi havia els anys que ells van iniciar la seva trajectòria professional va deixar pas progressivament a un estat de desmobilització social que arriba fins als

nostres dies. Juntament amb aquesta desmobilització, es refereixen a un retrocés del paper de l'Església i a un replegament pel que fa a l'atenció a les necessitats socials. Es refereixen a un retrocés de l'Església cap a plantejaments del passat i a una tendència a l'abandonament voluntari de l'acció social.

Tot i així, aquesta regressió també és considerada amb la confiança i l'esperança que suposa la implicació de la societat civil. L'estructura i les «llavors sembrades» són considerades com els principals actius que assegurin la continuïtat de la tasca iniciada. El relleu generacional es dona amb una actitud oberta a la participació activa: aprenentatge, nous projectes, participació política, el compromís en actiu.

A més, una altra de les grans fortaleses de les entitats és el potencial que representa la «gent oculta», persones que han participat en projectes socials, fins i tot d'aquelles amb més dificultats i que, en forma de llavor, són un potencial transformador de la societat.

Aquest canvi del rol de l'Església coincideix amb el procés de professionalització dels serveis socials. Aquest procés s'ha acompanyat de la consolidació d'un model de gestió de la qualitat dels serveis que, per part d'alguns dels entrevistats, és valorat com una pèrdua de valors com el voluntariat o la humanitat. D'acord amb els seus testimonis, el procés de professionalització dels serveis públics ha impactat sovint en les vocacions i les motivacions d'aquells que es dediquen a l'atenció social.

Pel que fa al model de gestió, d'acord amb els discursos dels entrevistats sorgeixen tres grans reptes de futur: per una part la gestió de qualitat versus el treball amb humanitat, seguit de la professionalització versus el voluntariat i, en tercer lloc, el paper de l'Església versus el paper de les institucions públiques en el futur de l'entramat social de les Illes Balears.

Tenint en compte que la gestió de qualitat du lligada una burocratització i normativització dels serveis socials, consideren una gran fortalesa de les entitats que representen el tracte humà que ofereixen, el treball amb cor i dedicació. Sabem que les normes i els sistemes de qualitat basats en els procediments serveixen i han servit històricament per millorar, no obstant això, com bé indiquen les quatre persones entrevistades també redueixen la llibertat de moviment, la flexibilitat i, amb elles, les possibilitats d'acció i intervenció. Amb tot, el repte consistiria a assolir l'equilibri entre la gestió de qualitat i el treball amb humanitat, especialment en el tercer sector. La flexibilitat i l'equilibri per aconseguir una millor qualitat, no necessàriament vinculada a una major burocratització i sí a oferir un millor i major servei és clau per fer-ho possible.

I en aquest nivell l'estructura a vegades ofega. [...] És clar, unes condicions legals que la fan inviable, en canvi, allà hi havia abans uns voluntaris, unes monges, uns treballa-

dors formats, que treballaven moltíssim la motivació humana, treballaven moltíssim la relació interpersonal. A ara, perquè no hi ha la ràtio de professionals que hi ha d'haver, segons la llei, aquest quaranta vells els han repartit en diferents llocs. [...] això és dramàtic, és una societat que s'organitza per a la gent benestant, el nivell de baix queda desmarcat en nom de la qualitat, en nom dels programes de qualitat. (Gabriel Pérez)

Ara ja no pots fer feina amb nins. Si ara hagués de començar, no començaria. No hi ha ningú que avui dia pugui començar una feina amb nins: portes, llums, i tenen raó que no pots anar en contra. El mal és que tenen raó, però no pots començar. (Tomeu Suau)

No podem anar a la piscina, no podem anar a la platja, no puc fer campaments a la Tramuntana, no podem anar a acampar... tres mil euros de multa ens van posar per anar a acampar. La Tramuntana la fèiem cada any, travessàvem tota la tramuntana, ara no ho podem fer. Ara ningú començarà una feina per als nins a no ser que hi hagi monitors pagats, amb el director pagat, i que es dediquin a tenir nins, però educació cap ni una, vull dir... És que estic indignat amb això. Però jo ara he anat al director general i li he fet una protesta, com és possible que nosaltres no hi puguem anar a la Tramuntana? Pues no, no hi podem anar, no hi podem anar a acampar. (Tomeu Suau)

Un segon element que es tracta en les entrevistes i que suposa, al nostre parer, un segon repte és l'equilibri entre la professionalització de l'acció social i el voluntariat. En aquest sentit, durant l'entrevista, els diferents entrevistats han anat assenyalant que sembla que, amb el pas del temps i amb la professionalització de l'acció social, el voluntariat va perdent força o fins i tot es considera que no fa falta, que «sobra».

El primer projecte que vàrem fer europeu nosaltres vàrem dir una paraula que era quasi una blasfèmia, que era «voluntariat». Al nord d'Europa això no se contempla ni se contemplava, en una comunitat terapèutica no hi pot haver voluntaris [...]. Hi ha d'haver el professional, professor d'esports i el professor de tal, tot hi estava inclòs i tot pagat, per tant, només s'arribava a trenta persones [...]. Pot parèixer que això a poc a poc arriba aquí, pareix que tot ha d'estar estratificat, tot ha d'estar legalitzat, etc., és a dir, el fet d'aquest *plus sobra*. (Tomeu Català)

Per una part, la professionalització de l'acció social aporta coneixement tècnic, procediments, una estabilitat i continuïtat de les accions i un suport institucional. No obstant això, no pot estar renyida amb les contribucions que pot oferir el perfil del voluntariat que, com afirma Tomeu Suau, seria aquell que fa feina amb el cor, que està motivat, indistintament que cobri o no.

Un tercer element o repte patent en diferents moments i que es pot extreure és el paper que ocuparà l'Església i les congregacions en l'entramat social que han ajudat a crear.

En aquest sentit, Margalida Jordà manifesta: «La responsabilitat és de l'Administració pública, nosaltres en som col·laboradors». Els altres entrevistats coincideixen que hi ha una necessitat mútua i que conjuntament es pot arribar a més gent i millor.

Juntament amb aquests reptes, considerem necessari no perdre de vista el nou escenari que es configura al tercer sector arran de la recessió econòmica a partir de 2007 i les consegüents retallades de la inversió pública, i que han afectat principalment les classes mitjanes, entre els anys 2011 i 2013 (Plataforma de ONG de Acció Social, 2017). Atenent les dades publicades per la Plataforma de ONG de Acció Social (2017), l'increment en aquests anys de l'atenció directa coincideix amb un augment del voluntariat (des de 2010 el voluntariat ha crescut un 18,3%) i la baixada del nivell de professionalització.

Aquest nou context es caracteritza per una disminució de la despesa social de l'Administració pública, un canvi del perfil de persones beneficiàries (noves problemàtiques que afecten a la classe mitjana, com l'habitatge o l'atenció a la infància), i la captació de nous recursos i fonts d'ingressos. Els retalls de la inversió pública i la disminució de les fonts privades tradicionals (obres socials, caixes d'estalvi) han diversificat les fonts d'ingressos, cosa que ha donat pas a noves estratègies de finançament.

El repte de la sostenibilitat econòmica i alhora el repte de garantir nivells adequats de qualitat són fites primordials. En aquest context, es requereixen aliances entre entitats que tenen experiència en la intervenció social i la consolidació del tercer sector com a agent interlocutor de la societat civil, que ajudi a definir aquest nou escenari de finançament en el qual el mercat comença a tenir un paper important en l'acció social. Davant el dilema sobre el possible canvi de cicle o paradigma del tercer sector, l'aliança de les entitats amb més experiència serà un element cabdal.

A més, principalment per part de les entitats petites i mitjanes, es planteja el repte de mantenir estàndards de qualitat, els nivells òptims de professionalització de les entitats i la formació adequada de les persones voluntàries que participen en la intervenció social.

Finalment, hem de destacar les aportacions que al llarg d'aquests anys han tingut les entitats representades a través dels quatre entrevistats: la seva capacitat de sensibilització, conscienciació, motivació, formació i influència sobre les professions socials i educatives; la seva tasca i metodologies innovadores. Un impacte que es posa de manifest per la influència i destacable repercussió que han tingut en la societat civil i en les institucions públiques.

En aquest context de canvi i reflexió sobre l'actualitat del tercer sector, l'experiència acumulada per part d'aquestes entitats és un actiu fonamental que justifica que continuïn desenvolupant un paper rellevant en el debat i la interlocució política i social.

Referències bibliogràfiques

Ariño, A. (2008). Articulación del tercer sector en España. *Revista Española del Tercer Sector*, 10, 107-129.

García, E., Gomila, M. A., Muñoz, R. (2011). El tercer sector d'acció social davant els nous reptes de la promoció de l'autonomia personal i prevenció i atenció a la dependència a Mallorca. A *Revista Afers Socials*, 6, 71-83.

Plataforma de ONG de Acción Social (2017). *III Plan estratégico del tercer sector 2017-2021*.

Autors

BELÉN PASCUAL BARRIO

Llicenciada en Sociologia i Ciències Polítiques per la Universitat Complutense de Madrid i doctora en Ciències de l'Educació per la Universitat de les Illes Balears. Professora del Departament de Pedagogia i Didàctiques Específiques de la UIB. Membre del Grup d'Investigació i Formació Educativa i Social de la UIB (<http://gifes.uib.eu>), les seves línies de recerca s'integren en les àrees de Sociologia de l'Educació i Pedagogia Social i inclouen la intervenció socioeducativa en famílies, la intervenció comunitària i l'anàlisi del sistema educatiu. Des de 2004 participa en projectes de recerca competitiva relacionats amb els programes familiars basats en l'evidència. Ha estat vicedegana de la Facultat d'Educació i cap d'estudis d'Educació Social entre els anys 2009 i 2016.

VICTÒRIA QUESADA SERRA

Doctora en Ciències Socials i Jurídiques, àrea d'Educació. Màster en Orientació i Avaluació Socioeducatives i llicenciada en Pedagogia. Ha estat becària, investigadora contractada i docent del Departament de Didàctica de la Universidad de Cádiz. Actualment, és professora contractada doctor del Departament de Pedagogia i Didàctiques Específiques de la Universitat de les Illes Balears i membre del Grup d'Investigació i Formació Educativa i Social (GIFES) de la mateixa universitat.

LLUÍS VIDAÑA LLADÓ

Graduat en Disseny Gràfic per l'Escola d'Art i Superior de Disseny de les Illes Balears, màster de Formació del Professorat, en l'especialitat de Dibuix, a la UIB i ha fet el curs de Community Management de la Fundació UNED. Actualment és tècnic superior del Grup d'Investigació i Formació Educativa i Social de la UIB (<http://gifes.uib.eu>).

M. ANTÒNIA GOMILA GRAU

Llicenciada en Ciències Polítiques i Sociologia en l'especialitat d'Antropologia Social per la Universitat Complutense, doctora en Història per l'Institut Universitari Europeu. Becària Marie Curie a l'Institut d'Ethnologie Méditerranéenne et Comparative de la Universitat de Provença (França), on va desenvolupar un projecte de recerca sobre les relacions intergeneracionals a la família. És professora contractada doctora del Departament de

Pedagogia i Didàctiques Específiques de la UIB i membre del Grup d'Investigació i Formació Educativa i Social (GIFES) de la UIB. És professora també de la UOM. El seus temes d'interès se centren en les relacions intergeneracionals, la família i l'escola.